

TAHRİR DEFTERLERİ İLE EVKAF MUHASEBE DEFTERLERİNE GÖRE EMİRCİ SULTAN ZAVİYESİ (OSMANPAŞA TEKKESİ)

Mehmet DEMİRYÜREK¹

Özet

Emirci Sultan Ortaçağ Anadolu'sundaki büyük yerleşimcilerden biri olarak bilinmektedir. Rivayetlere göre Veysel Karenî soyundan gelen ve Ahmet Yesevî dervişlerinden birisi olan Emirci Sultan Ahmet Yesevî'den aldığı icazetle 13. Yüzyılda Anadolu'ya gelmiş ve "Keçikıran" köyüne yerleşerek zaviyesini kurmuştur. 1240 yılında ölen Emirci Sultan'ın kurduğu zaviye sonradan Osmanpaşa Tekkesi adını almıştır. Zaviyenin/Tekkenin yaşaması için birçok arazi vakfedilmiştir. Günümüzde bu yerleşim yeri Osmanpaşa Nahiyesi olarak bilinmektedir. Emirci Sultan ve Emirci Sultan Zaviyesi (Osmanpaşa Tekkesi) hakkında en kapsamlı araştırmayı yapan Ahmet Yaşar Ocak ile Murat Hanılçe'dir. Her iki eser konuyla ilgili çok önemli bilgiler vermektedir. Bununla birlikte bölgeyle ilgili ilk Osmanlı tahrir defterleri ile vakıf muhasebe defterlerinden yola çıkarak zaviyenin/tekkenin geçirdiği tarihsel gelişim ve dönüşümü ele alan bir çalışma bulunmamaktadır. Bu nedenle bildirinin amacı XV. ve XVI. Yüzyıl tahrir ve vakıf defterlerinden hareketle XIX. yüzyıl evkaf muhasebe ve temettuat defterleri verileri ışında Emirci Sultan Zaviyesi (Osmanpaşa Tekkesi)'nin geçirdiği tarihî gelişim ve dönüşümü değerlendirmek ve Yozgat'ın sosyal ve iktisadî tarihine katkıda bulunmaktır.

Anahtar kelimeler: Vakıf, Temettuat, Sosyal ve Ekonomik Tarih, Tahrir Defterleri

Abstract

According To The Vakıf Accounting And Tahrir Registers Emirci Sultan Zaviyesi (Osmanpaşa Tekk

Emirci Sultan was one of the most important settlers in the Anatolia in the middle ages. He descended from Veysel Karenî and he was one of the Ahmet Yesevî's followers. He came to Anatolia in the 13th century and settled in "Keçikıran" village. After settling this village he founded a *zaviye* (small dervish lodge) called *Emirci Sultan Zaviyesi*. This *zaviye* has been known *Osmanpaşa Tekkesi*. It had a lot of foundations. There are some significant researches concerning this *tekke*, such as Ahmet Yaşar Ocak's and Murat Hanılçe's and they give us some important information. However, there has not been a comprehensive research about it. Therefore, the aim of this study is to reveal original archival sources and registers called *Evkaf Muhasebe Defterleri*, *Tahrir Defterleri*, *Temettuat Defterleri* and other documents related to the *Osmanpaşa Tekkesi* in the Ottoman Prime Ministry Archives. Later, It will be evaluated these sources and contribute to the social and economic history of Yozgat. In addition to this, it will be attempted to describe the historical and social transformation of above mentioned *tekke/zaviye/village*.

Key words: Foundation, Social and Economic History, *Temettuat* and *Tahrir* Registers

1. Giriş

"*Ejderha Savaşçısı Bir Şeyh*", "*Emir-i Çin Osman*", "*Ahmet Yesevî'nin Tahta Kılıklı Müridi*" ve "*Hazret-i Veysel Karanî Soyundan Emirci Sultan*" gibi isimlerle anılan Şerefeddin İsmail bin Muhammed, 13. Yüzyılda Anadolu'da yaşamış ve muhtemelen 1240 yılındaki Babaî isyanı sırasında öldürülmüş "*yerleşimci*

¹Prof. Dr. Hitit Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü, ÇORUM-TÜRKİYE. mehmetdmryrk@gmail.com

bir göçmen şeyh”tir. Emirci Sultan hakkında şimdye kadar yapılmış en ayrıntılı çalışmayı yapan Ahmet Yaşar Ocak’tır ve bulabildiği tüm rivayetleri ve Emirci Sultan (Osman Paşa) Tekkesi’nde bulunan belgeleri değerlendirmiştir.² Emirci Sultan tarafından kurulan ve yaşaması için vakıflar tahsis edilen tekkenin Osmanpaşa adını alması ise Emirci Sultan’ın amcasının oğlu ve müridlerinden/halifelerinden biri olan Osman Paşa’dan dolaydır. Bu kişi XIV. yüzyıl sonlarında yaşamış olup Emirci Sultan Tekkesi vakıflarının mütevellisi ve nazıdır. Ocak’a göre “*Şeyh Osman Paşa’nın, belki Emirci Sultan’ın ölümünden sonra tekkede birtakım değişiklikler yaptığı, vakıfları genişletip daha muntazam, daha esaslı bir halde düzenlediği düşünülebilir. Çünkü hem hakkında bir kısım menkıbelerin teşekkül etmesi, hem de tekkenin ve köyün yüzyıllarda beri Osman Paşa Tekkesi adıyla anılması, bu ihtimali kuvvetlendiriyor.*”³

Tekkenin vakıflarına gelince, Ocak’a göre, “*Gerek Anadolu Selçukluları ve Beylikler devrinde, gerekse Osmanlıların ilk dönemlerinde zaviye kuran şeyhlere, yol üstlerinde yürüttükleri korumacılık hizmeti karşılığında, yolcuların iâşe ve ibatesi hizmetlerinin masraflarında kullanılmak üzere bir kısım arazilerin gelirlerinin*” bağışlandığı anlaşılmaktadır. Bu gelirler zaviyenin masrafları ve zaviyeyi yöneten şeyh ailesinin geçimi için harcanırdı. Tekke şeyhliği ise kuşaktan kuşağa intikal ederdi ve bu tür vakıflara “Evlatlık Vakıf” denirdi. Zaviyeye vakfedilen arazileri gösteren vakfiye bugün elde bulunmamaktadır. Bununla birlikte, Ocak’a göre, 1520 tarihli 387 numaralı Tahrir Defteri bu konuda önemli bilgiler vermektedir.⁴

Emirci Sultan Zaviyesi (Osman Paşa Tekkesi) hakkında ikinci önemli araştırma Murat Hanılçe’nin doktora tezinde yer almaktadır. Hanılçe, çalışmasında 1485, 1519/20, 1574 tarihli Tahrir Defterleri ile 583 numaralı Vakıf Defteri’ni kaynak olan kullanmış ve zaviye hakkında önemli bilgiler vermiştir.⁵

Yeşim Kardeş tarafından 2011 yılında hazırlanan ve Başbakanlık Osmanlı Arşivi’nde bulunan 13714-13743 numaralı defterlere dayandırılan “*Temettuat Defterlerine Göre Hüseyinabad Kazasının Sosyal ve Ekonomik Yapısı*” başlıklı Yüksek Lisans Tezi’nde 45 köy incelenmiştir. En önemli sorunlardan birisi tezde ele alınan dönem hakkında bir tarihin bulunmamasıdır. Tezin başlığından da anlaşıldığı üzere ele alınan dönem yani defterlerin tarihi belli değildir. Tezde incelenen defterlerden birisi olan 13738 numaralı Temettuat Defteri konumuzla ilgilidir ve ilgili tezin kaynakları arasında gösterilmiştir.⁶ Bu defterin tarihi belli değilse de Başbakanlık Osmanlı Arşivi’nde tasnif edilirken “1260-1261 (1844-1846)” tarihi ilave edilmiştir. Bu tezde “Osman Paşa Yenice” olarak verilen yerleşim yeri Emirci Sultan (nam-ı diğer Osman Paşa) köyü olmalıdır. Muhtemelen “Tekye” kelimesi araştırmacı tarafından “Yenice” olarak okunmuş olup yanlışlık bundan kaynaklanmıştır. Çünkü ilgili tezin kaynakları arasında gösterilen 13738 numaralı Temettuat Defteri’ndeki kayıt “Osman Paşa Yenice” şeklinde değil, defterin dış kabında “*Hüseyinabad Kazasına Tabi Osman Paşa Tekye Karyesinin Defteridir*” yazarken defterin iç bölümünde ise defterin mahiyeti “*Sivas Sancağı’nda Kain Hüseyinabad Kazasına Tabi Osman Paşa Tekye Karyesinde Mukim Ahal-i İslâmın Emlâk ve Saireleri*” başlığı altında, bir başka deyişle “*Osman Tekke Köyü*” olarak verilmiştir. Tezde verilen bilgiler bu anlamda doğrudan Osman Paşa Köyü/Sultan Emirci Köyü hakkında bilgi vermemektedir. Bu nedenle bahsi geçen temettuat defteri kayıtları da tarafımızdan değerlendirilmiştir.

Lütfi Arslan tarafından 2005 yılında “*H.963/M.1556 Tarihli Mufassal Tahrir Defterine Göre Bozok*

²Ahmet Yaşar Ocak, *Dede Garkın ve Emirci Sultan*, Gazi Üniversitesi Hacı Bektaş Velî Araştırma Mderkezi Yayınları, Ankara 2011, s.77-144.

³Ocak, a.g.e., s.92-93.

⁴Ocak, a.g.e., s.123.

⁵Murat Hanılçe, *XV ve XVI. Yüzyıllarda Zile Kazası (1455-1574)*, (Gaziosmanpaşa Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Ana Bilim Dalı, Yakınçağ Tarihi Bilim Dalı, Yayınlanmamış Doktora Tezi), Tokat 2014, s.512-13.

⁶Bkz. Yeşim Kardeş, *Temettuat Defterlerine Göre Hüseyinabad Kazasının Sosyal ve Ekonomik Yapısı*, (Niğde Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Ana Bilim Dalı, Yakınçağ Tarihi Bilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Niğde 2011.

Sancağı'nda Ekonomik ve Demografik Yapısı" başlığıyla hazırlanan Yüksek Lisans tezinde de Emirci Sultan zaviyesi ile ilgili bazı bilgiler verilmektedir. Özet olarak verilen bilgilerin kaynağı Ahmet Yaşar Ocak'ın eseri olmasına rağmen Ahmet Yaşar Ocak'ın eserinin iyi okunmadığı verilen kimi yanlış bilgidan anlaşılmaktadır.⁷

Konuya çok kısa da olsa değinen bir başka çalışma Hülya Taş'ın Yüksek Lisans tezidir.⁸ Buna göre, "An evlâd-ı Üveys El-Karânî, Der Ziyaret Bayır, Emirci, Tabi-i Hüseyin Abad (Zaviye)/Sultanülmerec, nâm-ı diğher Osman Paşa/An evlâd-ı Üveys El-Karânî, der Ziyaret-i Bayır Emirci, tabi-i Hüseyin Abad, Divânî ve Malikâne zaman-ı kadîmden zâviye-i mezkûreye tasarruf olunur imiş." Bu ifadelerin, özellikle okuma hataları nedeniyle, Sultan Emirci Zaviyesi Vakfı hakkında anlamlı bilgi vermesi mümkün değildir.

Hamza Keleş tarafından 1996 yılında yapılan ve "Vakfiyelerine Göre Yozgat Vakıfları (1400-1920)" başlıklı doktora tezinde Emirci Sultan adı zikredilmeden Osman Paşa köyünde bulunan Osman Paşa camisinin kuruluşu ve vakfı hakkında çok kısa bilgi verilmiştir.⁹ Aynı çalışmada "Tekke ve Zaviyelere Tahsis Edilen Vakıflar" başlıklı bir bölüm varsa da bu kısımda Emirci Sultan Zaviyesi (veya Osman Paşa Tekkesi) başlıklı bir kısım yoktur.¹⁰

Bizim çalışmamız ise 1485, 1520 ve 1574 tarihli Tahrir Defterleri ile 583 numaralı Evkaf defterini yeniden ayrıntılı olarak değerlendirmeye dayanmaktadır. Ayrıca Osmanpaşa Tekkesi ve köyünün XIX. yüzyıldaki durumu da ele alınacaktır. Bu amaçla 13738 numaralı ve "1260-1261 (1844-1846)" tarihli Temettuat Defteri ile iki adet Vakıf Muhasebe Defterine göre vakfın idarecileri ile gelirleri ve gelirleri de değerlendirilecektir.

2. 1485 Tarihli Tahrir Defterine¹¹ Göre Emirci Sultan Tekkesi

Zile kazasına bağlı Nahiye-i Hüseyinabad'a (Alaca) bağlı köylerden biri olarak Emirci Sultan adına 1482 tarihli icmal defterinde ratlanmamaktadır.¹² Ancak 1485 tarihli tahrir defterinde (s.218) bu isme rastlanmakta olup ilgili ifade şöyledir:

"Karye-i Sultan Emirci¹³. An evlâd-ı Üveys-ül-Karanî aliyerrahmete ve 'lgufran. Der Ziyaret Bazar(ı). Tabi-i Hüseyinabad. Divânî ve malikâne. Zaman-ı kadîmden zâviye-i mezkûreye mutasarrıf olunmuş. Şimdiki halde dergâh-ı alem-penâha olgeldüğü üzere mukarrer buyrulub hükm-i şerif-i alişân sadaka olundu. Ehli karye dervişler olduğu sebebden resm-i çift vaz' olunmamış."

Yukarıya alınan kayıttan sonra köydeki hane reislerin isimleri yazılmış ve 63 hane (nefer) ile zaviyeye ait bir çiftlik olduğu (*çiftlik-i zaviye. 1 Çift*) ayrıca kaydedilmiştir.¹⁴

⁷Lütfi Arslan, *H.963/M.1556 Tarihli Mufassal Tahrir Defterine Göre Bozok Sancağı'nın Ekonomik ve Demografik Yapısı*, (Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yeniçağ Tarihi Anabilim dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2005, s.116-17.

⁸Hülya Taş, *XVI. Yüzyılda Rum Eyaletinde Miri Toprakların Mülk ve Vakfa Dönüştürülmesi*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yeniçağ Tarihi Anabilim Dalı, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara 1998, s. 104.

⁹Hamza Keleş, *Vakfiyelerine Göre Yozgat Vakıfları*, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara 1996, s.34.

¹⁰Hamza Keleş, a.g.e., s.115-123.

¹¹XV. ve XVI. yüzyıllarda Hüseyinabad nahiyesi, Vilâyet-i Rum'un Zile Kazasına bağlıydı. 1485 tarihli Zile Tahrir Defteri Tapu ve Kadastro Genel Müdürlüğü Arşivi'nde (Kuyud-ı Kadime) 2 numara ile kayıtlıdır.

¹²TKA, TT.d.2, s.239-255.

¹³Murat Hanılçe "Sultanemirci" olarak okumuştur. Bkz. a.g.e, s.512-13. Yazım şekline göre aynı zamanda "Emirci ve İmirci" de okunabilir. Biz yaygın olarak kullanılmış haliyle "Sultan Emirci" olarak okumayı tercih ettik.

¹⁴TKA, TT.19, s.218. Aynı defterin 220. sayfasında "Vakf-ı Sultan Emirci 63 nefer" denilerek vakıf olan köyde 63 hanenin bulunduğu yeniden vurgulanmıştır.

Buna göre, köye adını veren Sultan Emirci Hazret-i Veysel Karanî soyundan gelmektedir. Emirci Sultan köyü Hüseyinabad'a bağlı Ziyaret Pazarı'ndadır. Köyün divânî ve malikâne gelirleri eskiden beri adı geçen (Sultan Emirci Zaviyesi) zaviyeye ait bulunmaktadır. Şimdi, köyün gelirlerinin eskiden beri olduğu gibi, adı geçen zaviyeye/dergâha ait olduğu konusunda padişah emri hâsıl olmuştur. Köyün sakinleri dervişlerdir. Çift vergisi ödemekle mükellef değildirler. Köyde 63 hane vardır ve zaviyeye ait bir çiftlik bulunmaktadır.¹⁵

Sultan Emirci köyünde 63 hanenin bulunduğunu belirten bu kayıta köyün adının ayrıca Osman Paşa olarak zikredilmemesi ilginçtir. Bu durum, zaviyenin ve köyün adının XV. yüzyılda Sultan Emirci olarak bilindiğini, Osman Paşa adının XVI. yüzyıla birlikte kullanılmaya başlandığını akla getirmektedir.

Zaviye Vakfına/Sultan Emirci köyüne bağlı mezzarlar ise şu şekilde sayılmıştır:

“*Mezra-i Koyunluyusufözü ve Güdülözü*¹⁶ ve *Akçaköy ve Tusî ve Cengizhan ve Şeyh ve Halil ve Avân Saray ve Topçu. Tabi-i karye-i mezkûre.*”¹⁷

Zaviye Vakfının/Sultan Emirci köyünün gelirleri ise şöyle kaydedilmiştir:

“Hasıl. İki baş. 1.195

Behre	Asiyab Hacereyn 6 eşhür		
Hınta 15 müdden 750	Şair 5 müddad 200	Hınta 10 keylcik 25	Şair 10 keylcik 20
Güvâre 100	Bad-i hevâ 100		

Yukarıdaki tablodan anlaşıldığı üzere köyde 6 ay çalışan ve iki taşlı bir değirmen vardı. 15 müd buğday, 5 müd de arpa üretilmekteydi. 1 müd¹⁸ buğdayın değeri 50 akçe, 1 müd arpanın değeri ise 40 akçeydi.

3. 1520 Tahrir Defterinde Emirci Sultan Köyü ve Vakfı

Sultan Emirci Köyü'nün adının geçtiği ikinci Osmanlı dönemi tahrir defteri 1520 tarihlidir. İlgili kayıt 1485 tarihli kayda çok benzer olup şöyledir:

“*Karye-i Sultan Emirce. Naâm-ı diğer Osman Paşa. An evlâd-i Üveys-ül-Karanî. Der Ziyaret Bazarı. Tabi-i Hüseyinabad. Divânî ve malikâne. Zaman-ı kadîmden zâviye-i mezkûreye tasarruf olunmuş. Şimdiki halde dergâh-ı alem-penâhdan olıgeldüğü üzere mukarrer buyurub hükm-i şerif-i alişân sadaka olundu. Ehl-i karye dervişler olduğu sebebden resm-i çift vaz' olunmamış. Nukilet be-ibareti'l asl. Derviş Dostan veled-i mezkûr. Zaviyedâr. Ba-berat-ı sultanî. (...)*¹⁹*Nefes 41, Çiftlik-i zaviye. 1 Ç(ift).*”²⁰

¹⁵Murat Hanilçe de benzer bilgileri vermiştir: “*Defterde bu köyün ve zaviyenin Ziyaret Pazarında bulunduğu da belirtilmekteydi. Osmanpaşa köyünün sakinlerinin tamamı Veysel Karanî'nin soyundan ve derviş sayılmakta; bu özelliklerine dayalı olarak raiyyet vergilerini ödememekteydi. Köyün divani ve malikane vergi gelirleri de zaviyeye tasarruf olunmaktaydı. (...) 1485 ve 1519'da zaviyeye kayıtlı bir de çiftlik vardı.*” Bkz. Murat Hanilçe, a.g.e. s.512-13. Ancak Hanilçe 1485'te köyde kaç kişinin yaşadığını belirtmemiştir.

¹⁶Sonraki bazı kayıtlardaki yazım şekliyle “Güdel, Gödel” şeklinde de okunabilirse de biz “Güdül” ifadesini tercih ettik.

¹⁷TKA, TT.19, s.218. Aynı bilgiler için bkz. Murat Hanilçe, a.g.e., s.513.

¹⁸1 müd =613.16kg. Bkz. Halil İnalçık, Osmanlı İmparatorluğu'nun Sosyal ve Ekonomik Tarihi, Cilt:1, 1300-1600, Eren yayınları, İstanbul, s.445.

¹⁹Bu kısımda köyde yaşayan hane reislerinin isimleri verilmiştir.

²⁰TKA, 79 Numaralı Tahrir Defteri, s.294.

Köye bağlı mezzralar ise şu şekilde sayılmıştır:

“*Mezra-i Koyunluyusufozü ve Gödül ve Akçaköy ve Tusî ve Cengizhan ve Şeyh ve Halil ve Avan Saray ve Topçu. Tabi-i karye-i mezkûre.*”²¹

Sultan Emirce köyünün gelirleri ise şöyle kaydedilmiştir:

“Hasıl. İki başdan. 3.845

Behre 3.600		Asiyab Hacereyn 5 eşhür	
Gendüm 20 müd 2.000	Cev (...) ¹ 20 müd 1.600	Gendüm 10 kile 25	Cev 10 kile 20
Güvâre 100	Bad-i hevâ 100		

Yukarıdaki tablodan anlaşıldığı üzere köyde 5 ay çalışan ve iki taşlı bir değirmen vardı. 20 müd buğday, 20 müd de arpa üretilmekteydi. Yukarıdaki kayıttan 1 müd buğdayın 100 akçe, 1 müd arpanın ise 80 akçe olarak hesaplandığı anlaşılmaktadır ki, bu rakam 1485 tahririndeki miktarın tam iki katıdır.

Murat Hanılçe 1485 yılına ait TKA.d. 19 numaralı Tahiri Defteri ile 1520 yılına ait TKA.d.79 numaralı Tahrir Defteri’ni karşılaştırmakta ve “*Zaviye üzerine yazılan mezra sayısı 1485’te iki iken 1519’da bu sayı 29’a ulaşmıştı. 1485 ve 1519’da zaviyeye kayıtlı bir de çiftlik vardı*”²² diye yazmaktadır. Oysa yukarıda da gösterildiği gibi kayıtlar hemen hemen aynıdır. Mezra sayısı da aynı olup her iki kayıta da sadece 9’dur.²³ Çiftlik ile ilgili olarak Hanılçe’nin verdiği sayı ise doğrudur ve her iki kayıta da 1 çiftlik kaydı vardır. İki kayıt karşılaştırıldığı zaman görülen bir başka fark da köyde yaşayan hane sayısının 63’ten 41’e düşmüş olmasıdır. Buna karşılık köyün hem toplam geliri hem de üretilen arpa ve buğday miktarı artmıştır.

1485 tarihli kayıt ile 1520 tarihli kayıt arasındaki en önemli farklardan birisi de 1520 kaydında köyün diğer adının “Osmanpaşa” olduğunun yazılmış olmasıdır. Köyün isim değişikliğini gösteren en eski kayıt şimdilik 1520 tarihli kayıttır. Bu değişikliğin neden ileri geldiği hakkında bir bilgiye ulaşamamıştır.

1530 yılında 1520 mufassal tahrir defterinin bir icmâli hazırlanmıştır. Bu defterde şöyle denilmektedir:

“*Karye-i Sultan Emirce. Nâm-ı diğer Osman Paşa. An evlâd-ı Üveys-ül-Karanî. Der Ziyaret Bazarı. Tabi-i Hüseyinabâd. Divânî ve malikâne. Zaman-ı kadîmden zâviye-i mezkûreye tasarruf olunmuş. Şimdiki halde dergâh-ı alem-penâhdan olı geldiği üzere mukarrer buyrulub hükm-i şerif-i alişân sadaka olundu. Ehl-i karye dervişler olduğu sebepten resm-i çift vaz’ olunmamış. Hâliyâ derdest-i Dostân veled-i mezkûr zaviyedâr bâ-berat-ı sultanî. Nukilet be-ibaretü’l-asl. Hane:41. Çiftlik zaviye. 1.Çifti). Hasıl 3.845. İki başdan.*

“*Mezra-i Koyunlu Yusuf Özü ve Gödül ve Ağca Köy ve Tusî ve Cengiz Han ve Şeyh ve Halil ve Avân Sarayı ve Topçu. Tabi-i karye-i mezkûre.*”²⁴

²¹TKA, 79 Numaralı Tahrir Defteri, s.294. Bkz. Murat Hanılçe, a.g.e., s.513.

²²Murat Hanılçe, a.g.e., s.513.

²³Hanılçe, 1520 yılına ait tahrir defterindeki verileri 1574/75 tahrir defteri ile “karıştırmış” olmalıdır. Çünkü 1520 tarihli tahrir defterindeki veriler bizim metin içinde verdiğimiz kadardır. Başka ayrıntı yoktur. Ama 1574/75 yılına ait kayıtlar daha ayrıntılıdır.

²⁴Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, yayın Nu:36, 387 Numaralı Muhasebe-i Vilâyet-i Karaman ve Rum Defteri (937/1530) II, Ankara 1997, s.470. Aynı ifade Hicri 935 (1530) tarihli şu tahrir defterinde de vardır. Bkz. BOA, TT.d. 387, s.470.

Ahmet Yaşar Ocak, Emirci Sultan Zaviyesi vakıflarına dâhil olan bölgeyle ilgili bilgi verirken bölgedeki Moğol oymaklarının isimlerini “*bu bölgenin Dulkadiroğulları beyliğinin Osmanlı hakimiyetine girmesinden sonraki 926/1520 tarihli ilk tahrir defterinde açıkça görmek ve hangi arazileri işgal ettiklerini tespit etmek mümkün olabiliyor*” demekte ve söz konusu 387 numaralı ve 1520 tarihli tahrir defterini kaynak göstererek (sayfa belirtmiyor, sadece “muhtelif sayfalar” diyor) zaviye vakfına dâhil olan mezra ve kışlakları ayrı ayrı belirtmektedir.²⁵ Fakat burada bir karışıklık vardır. Çünkü;

1. Tapu Kadastro Arşivi’nde bulunan ve 1520 yılına ait olan tahrir defteri 79 numaralı defterdir ve bu defterde zaviye vakfına ait olan köy, mezra veya kışlaklar hakkındaki verilen bilgiler bizim yukarıda verdiğimiz bilgilerden ibarettir. Ayrıca Ahmet Yaşar Ocak’ın kaynak olarak belirttiği Başbakanlık Osmanlı Arşivi, TD.d. 387 numaralı defterde de bahsi geçen ayrıntılar yoktur. Hatta bu defter 1520 yılına ait olmayıp 1530 yılına aittir ve 1520 yılına ait mufassal tahririn icmalidir.

2. Ayrıca zaviyenin bulunduğu bölgeyle ilgili ilk tahrir defteri 1520 tarihli değildir. Bölgeyle ilgili ilk tahrir defteri 1456 tarihlidir. Emirci Sultan Zaviyesi hakkındaki ilk bilgi ise 1485 tarihli tahrir defteridir.

4. 1574/75 Tarihli Mufassal Tahrir Defterine Göre Emirce Sultan Vakfı

1574/75 yıllarına ait olup TKA. TT.d. 178 numaralı defter Defter-i Mufassal-i Liva-i Sivas adını taşımakta olup 2004 yılında çeviriyazı ve tıpkı basım olarak yayınlanmıştır.²⁶ Bu defterde Sultan Emirce Köyü hakkında verilen bilgiler şöyledir:

“*Karye-i Sultan Emirce. nâm-ı diğer Osman Paşa. ‘An Evlâd-ı Üveys el-Karânî der Ziyaret Bazarı.’²⁷ Tabi-i Hüseyinâbâd. Divânî ve malikâne. Zaman-ı kadîmden zâviye-i mezkûreye tasarruf olunur imiş. Şimdiki halde dergâh-ı ‘alem-penâhdan olu geldiği mukarrer buyrulub hükm-i şerif-i alişân sadaka olundu. Ehl-i karye dervişler olduğu sebebden resm-i çift vaz’ olunmamış. Nukilet be-bareti’l-asl. Hâliyâ der dest-i Mestan veled-i mezkûr Zâviyedâr olmağla avarız-ı divâniyeden ve tekâlîf-i örfiyeden emin olmaları defter-i cedîde kayd olundu. Hâliyâ meşihat der tasarruf-ı Dostî. Bâ berat-ı Sultani. (...) Neferen 246. Mezra’-i Bulduközü. Tabi-i karye-i mezbûre.”²⁸*

Murat Hanilçe’ye göre “*XVI. yüzyıl ortalarında zaviye Şeyhi Mennan’ken 1574’te zâviyedârlık derviş Dostî’deydi. Köy halkı derviş olduğu için avarız-ı divaniyye ve tekâlîf-i örfiyeden muaf sayılmaktaydı. Köy nüfusu 254 nefere ulaşmıştı. Önceki mezzarlar dışında Bulduközü mezzarasının da bu köye bağlı olduğu anlaşılıyor. 1574’te Sultanemirci köyü iki başdan 4000 akçe vergi ödüyordu. (...) 25 kalemde toplanan zaviyenin gelirlerinin büyük çoğunluğu Yozgat veya yakın yöresinde Conkar cemaatinin kışladığı yerlere dayanmaktaydı.*”²⁹

²⁵Ahmet Yaşar Ocak, a.g.e., s.114. Fakat Başbakanlık Osmanlı Arşivinde 387 numaralı ve 926/1520 tarihli bir tahrir defteri yoktur. Sadece “387 Numaralı Muhasebe-i Vilâyet-i Karaman ve Rum Defteri” adlı bir defter bulunmaktadır ama burada da zaviye vakfına dahil olan köy, mezra ve kışlaklar ayrıntılı olarak yazılmamıştır. Ayrıntılı kayıt 583 numaralı ve 1576 Vilayet-i Rum Evkaf Defterinde vardır ki bildirimizde bundan zaten söz edeceğiz.

²⁶Defter-i Mufassal-i Liva-i Sivas I, Çevre ve Şehircilik Bakanlığı Tapu ve Kadastro genel Müdürlüğü Arşiv Daire Başkanlığı Yayını, yayın No:9, Ankara 2004.

²⁷Yayınlanan defterde “ziyaret-i yar” şeklinde okunmuştur. Bkz. Defter-i Mufassal-i Liva-i Sivas I, s.474. Ancak bu eserin tıpkıbasımı olan II. Cildindeki orijinal yazım “*der ziyaret yad-ı Emirci*” şeklindedir. Halbuki 1520 defterinde bu kelime açık olarak “*der Ziyaret Bazarı*” şeklinde yazılmıştır. 1574/74 Vilayet-i Rum tahrir defterinde (yayınlanan adıyla Defter-i Mufassal-i Liva-i Sivas, cilt I-II) “*der ziyaret yar Emirci*” şeklinde yazılmıştır. 1576 yılına ait TKA .d. 583 numaralı Evkaf Defterinde de aynı şekildedir. Fakat anlam olarak da uymadığı için muhtemelen “Bazarı” şeklinde yazım zaman içinde böyle bir hal almıştır ama anlamsızdır. “Ziyaret Bazarı” olması daha uygunudur. Zaten 1485 yılındaki tahrir defterinde “*der Ziyaret Bazarı*”, 1520 yılındaki tahrir defterinde ise “*der Ziyaret Bazarı*” şeklinde yazılmıştır.

²⁸Defter-i Mufassal-i Liva-i Sivas I, s.474.

²⁹Hanilçe, a.g.e., s.513.

Hanilçe, köyde yaşayan derviş sayısını, 1574/75 defterine dayanarak, 254 olarak veriyorsa da defterdeki sayı sadece 246'dır. Köyün gelir kaleminin sayısı ise 25 değil, sadece 19'dur.³⁰ XVI. yüzyıl ortalarında zaviye şeyhi'nin "Mennan" olduğu bilgisi, muhtemelen, doğru değildir. Çünkü ilgili kelimeyi "Mestan" okumak daha uygundur. Bulduközü mezrasının zaviyeye gelir olarak kaydedildiği, zaviye şeyhinin "Dostî" olduğu ve gelir toplamının 4000 akçe olduğu bilgileri ise doğrudur.

1574/75 yılına ait defterde o yılda hayatta olan "Sultan Emirce evladının" kaydının olması ayrıca ilginçtir. İsimler şöyledir. "Evlâd-i Sultan Emirci kuddüs-i sırruhu: Şeyh Dostân veled-i Şeyh Mestan. Mehmet veled-i O. Hızır birader o. Seydi Ahmet birader o. Nazar birader o. Bedir birader o. Nefes birader o. Mustafa birader o."³¹

Bu kayıt zaviye şeyhinin Şeyh Dostân (herhalde Dostî ile aynı kişi) bin Şeyh Mestan olduğunu açıkça göstermektedir. Zaviyenin bir önceki şeyhi ise Şeyh Mestan'dır.

1574/74 yılına ait tahrir defterinde Sultan Emirce köyünün hasılatı ise şu şekilde kaydedilmiştir:

"Hasıl. İki başdan ma' niyabet. 4.000

Hınta 175 Keyl 1.050	Şair 177 Keyl 995	Öşr-i nohud ve mercimek 11 Keyl 66	Resm-i Güvâre 56	Resm-i Kendir 50	Resm-i Bostan 110
----------------------------	-------------------------	---	---------------------	---------------------	----------------------

Resm-i Çayır 200	Resm-i Ağnam 300	Deşt-banî ve ta- pu-yı zemîn 300	Bad-i hevâ ve arusi- yye 249	Asiyâb-ı zâviye Kıta'âtân, fi 6 eşhür Resm-i iki başdan 90
Asiyâb Hacereyn fi 6 eşhür 90	Asiyâb Cedîd 3 kit'a fi 6 eşhür 135	Asiyâb-ı cedîd 5 bâb fi 6 eşhür Resm-i iki başdan 225	Asiyâb-ı Hasan veled-ı İsa 1 bab Fi 6 eşhür Resm-i iki başdan 45	Asiyâb-ı cedîd 1 bâb Der yed-i Bâli veled-i pir Memîş Fi 6 eşhür resm-i iki başdan 45
Asiyâb-ı Öğrence veled-i Çırak 1 bâb Fi 6 eşhür resm-i iki başdan 45	Asiyâb-ı cedîd 2 bâb de tasarruf-ı Mehmet veled-i şeyh Dostân Çelebi fi 6 eşhür 90			

1574/75 yılında yapılan bu tahrirde, 1485 ve 1520 tahrirlerinde olduğu gibi fakat daha ayrıntılı olarak, Sultan Emirci köyüne bağlı mezra'lar da şu şekilde yazılmıştır:

"Mezra'-i Koyunluyusufözü ve Güdül ve Akçaköy ve Tusî ve Cengiz Han ve Şeyh ve Halil ve Avân Sarayı ve Topçu. Tabi-i karye-i mezkûre. Seksen müddlük yerdir. Zikr olunan mezârî' Divânoğulları dimekle ma'ruf sipahiler ve Yörük taifesinden Conkar cemaati ve Dulkadirlü'den Kara Köselü nâm tâife ve karye-i mezbûre halkı tasarruf idüb behresin zaviye için verirler imiş. Dizdar-zâde defterinde mezbûr karye dahilinde yazılı olub ve Atayî Bey Defterinde dahi yazılı olan Halil nâm karye ki Murad Çelebi Bozok Sanca-

³⁰Defter-i Mufassal-ı Liva-i Sivas I, s.475.

³¹Defter-i Mufassal-ı Liva-i Sivas I, s.475; Defter-i Mufassal-ı Liva-i Sivas II, s.209.

ğına tabi Nahiye-i Sorkun'u tahrir etdikde Halil Ece nâmıyla Köşker, an cemaat-i Köselü deyü yazub vakf olduğun tafsil edüb tımara dahi tevcih etmemeğin mevkûf kalmışdır deyü sonra Çerkes Bey hasslarına ilhak etdirüb Nahiye-i Sorkun'u tahrir esnasında cemm-i gafir sıkât-i vilayetden Sultan Emirce'nin vakfidır deyü şahadet edüb vakfiyyesinde dahi vakfiyyeti musarrah olmağın mevrâ'atân-ı mezbûretân kemâkân vakfiyyet üzere mukarrer tutulub defter-i cedîde sebt olundu. Mezbûr mezra'alar hududunda olan çayırklarun öşrü ve asiyâbların resmi iki başdan zaviye-i mezbûreye tasarruf olunur.

Hasıl iki başdan Sultan Emirce zaviyesine tasarruf olunur. Sultan Emirce evkafından Koyunluysufözü ve Güdül ve Akçaköy ve Tusi ve Cengiz Han ve Şeyh ve Halil ve Avan Saray ve Topçu hududunda Kışlak-ı Kazancılı³² ve Kışlak-ı İmadoğlu³³ nâm-ı diğerk Gökçe Bayır ve Kışlak-ı Doğancılı ve Kışlak-ı Daloğlu ve Kışlak-ı Kara Hüseyin ve Kısıkkaya³⁴ ve Karalar Viranı ve Kışlak-ı Ali Fakihlü ve Kışlak-ı Asayışlü ve Kışlak-ı Güdül ve Kışlak-ı³⁵ Avan sarayı nam-ı diğerk Kodallu ve Kışlak-ı Tayfurlu ve Kışlak-ı Alaaddinlü ve Kışlak-ı Kızılcaın ve Kışlak-ı Pir Ecelü ve Kışlak-ı Dostı ve Belikli Viran ve Yağmurözü ve Kışlak-ı diğerk Kargalu ve Kışlak-ı Gökçelü Cemaati ziraat etdikleri yerlerin resp-i dönümü ve behrecâtı ve vâki' oldukda resp-i tapu ve değirmenlerin resmi ve unları³⁶ behreleri iki başdan hankâh-ı mezbûr tarafından zabt ve kabz olunması tafsil ve sebt-i defter olundu.³⁷

Bu kayıt, Sultan Emirce zaviyesi vakfına bağılı olan yerleri ayrıntılı olarak gösteren ve tahrir defterlerinde yer alan eski kayıttır. Ahmet Yaşar Ocak, konuyla ilgili olan çok değerli çalışmasında zaviye arşivinde 1694-95 yıllarında (1321 yılına ait orjinal vakfiyeden çıkarılmış) hazırlanmış 2 vakfiyenin bulunduğunu belirtmektedir.³⁸ Aslında dikkat edilirse 1485 ve 1520 tarihli defterlerde mezra olarak sayılan ve Sultan Emirce Köyüne (Zaviyesi Vakfına) bağılı olduğu belirtilen mezra sayısı aynıdır, yani 9'dur. Fakat 1574/75 kaydında ayrıca bu mezraların sınırında bulunan ve Sultan Emirce Zaviyesi vakfına dâhil olan toplam 17 kışlak da ayrıntılı olarak yazılmıştır.

Tahrir Defterlerine Göre Sultan Emirce Köyü (1485-1574/75)

Yıllar	1485	1520	1574/75	Artış (%)
Köyde Yaşayanların Sayısı (Hane)	63	41	246	290
Köye Bağılı Olan Mezra Sayısı	9	9	9	0
Köyün Hasılatı (Akçe)	1.195	3.845	4.000	234
Hane başına düşen ortalama gelir (akçe)	18.96	93.78	16.26	-14

Yukarıdaki tabloya göre, 1485-1574/75 yılları arasındaki yaklaşık 90 yıllık dönem dikkate alındığı zaman, 90 yılda köyün hane sayısındaki artışın % 290, gelirindeki artışın ise % 234 oranında olduğu, bir başka deyişle gelir artış oranının nüfus artış oranının altında kaldığı anlaşılmaktadır. Ayrıca hane başına düşen yıllık hasılat ortalamasında da 90 yılda, 2.7'lik (% -14lük) bir azalma görülmektedir. Bu oranlar "bir önceki yüzyıla göre bir fakirleşmenin" yaşandığını göstermektedir.

³²Defter-i Mufassal-ı Liva-i Sivas I, adlı eserde yanlış olarak "Doğancılı" şeklinde okunmuştur. Bkz. s.475.

³³Defter-i Mufassal-ı Liva-i Sivas I, adlı eserde yanlış olarak "Kışlak-ı Çalağlı" şeklinde okunmuştur. Ayrıca "nam-ı diğerk Gökçe Bayır" ifadesi de atlanmıştır. Bkz. s.475.

³⁴Defter-i Mufassal-ı Liva-i Sivas I adlı eserde yanlış olarak "Beşikkaya" şeklinde okunmuştur. Bkz. s.475.

³⁵Defter-i Mufassal-ı Liva-i Sivas I adlı eserde "Kışlak" atlanmıştır. Bkz. s.475.

³⁶Defter-i Mufassal-ı Liva-i Sivas I adlı eserde, muhtemelen, yanlış olarak "onların" şeklinde okunmuştur. Bkz. s.475. Ancak "unları" kelimesi anlam olarak daha uygundur.

³⁷Defter-i Mufassal-ı Liva-i Sivas I, s.476; Defter-i Mufassal-ı Liva-i Sivas II, s.209.

³⁸Ahmet Yaşar Ocak, a.g.e., s.122.

5. 583 Numaralı Rum Vilayeti Evkaf Defterinde Emirci Sultan Zaviyesi Vakıfları

1576 yılına ait 583 numaralı Rum Vilayeti Evkâf Defteri, Sultan Emirci zaviyesinin vakıflarını en ayrıntılı şekilde gösteren, şimdilik, en eski kayıttır. Ahmet Yaşar Ocak, kıymetli çalışmasında, muhtemelen, bu defterdeki kaydın 1682 yılına ait bir özetini yayınlamış³⁹ ancak 583 numaralı Evkâf Defteri ile karşılaştırmamıştır.

583 numaralı Evkâf Defterine göre, Sultan Emirci Köyü (diğer adıyla Osmanpaşa Köyü) Kışlak-ı Satılmışlı ve Arazi-i Bulduközü ile birlikte Ziyaret Pazarı denilen yerdedi. Hüseyinabad'a bağlıydı. Divanî ve Malikâne gelirleri eski zamanlardan beri Sultan Emirci zaviyesine aitti. Köy halkı dervişler olduğu için çift vergisinden muaf tutulmuşlardı.⁴⁰ Söz konusu defterde Sultan Emirci Köyü'ne bağlı mezralar ve kışlaklar ayrıntı olarak yazılmış olup şöyledir: “*Mezra-ı Cengiz Han maa Bağ Ağıl, Mezra-ı Gündül Özü maa Güğüm Ayağı, Mezra-ı Avân Sarayı ve Kodallu maa Bucak ve Bayezid Ağıl, Mezra-i Tusî maa Belikli Viran ve Temür Özü, Kışlak-ı Alaaddinlü maa Kafile Pınarı ve Şehir Viranı, Cemaat-i evlad-ı Divan (sakinan der zemin-i Koyunlu Yusufözü), Mezra-i Halil nam-ı diğer Halil Ecelü maa Kavak Deresi ve Saru Bayrak, Mezra-ı Köşkerlü, Karye-i Topçu maa Gökçe Pınar ve Kamışlı Çağırğan ve Musa Kethüda Kışlası ve Çorak ve Şeyh Musa Deresi nam-ı diğer Seydi Alioğlu Ekinliği, Kışlak-ı İmadoğlu (kışlak-ı nam-ı diğer Gökçe Bayır), Kışlak-ı Pir Hacılı, Kışlak-ı Gökçe Kışla, Kışlak-ı Doğançılı, Karye-i Akça Köy (nam-ı diğer Tayfur Viranı), Kışlak-ı Çaloğlu, Kışlak-ı Kısık Kaya ve mezârî'-i Karalar Virânı ve İkiz Ağıl ve Kayalu Derebaşı, Kışlak-ı Kargalu, Kışlak-ı Kör Memet ma'a Yeşik, Karye-i Yalnız in ma'a Koruca Egerdi? Tabi-i Katakzir? , Karye-i Şeyh Musa, Karye-i Nur Kışlası, Karye-i Baş Viran, Mezra'-i Alagöz Virânı ma'a Kırk Pınar Atlandı Çayı, Karye-i Yortan nam-ı diğer Köhne”.*

6. 13738 Numaralı ve “1260-1261 (1844-1846)” Tarihli Temettuat Defterinde Sultan Emirci Köyü

İnceleme konusu olan defter Osman Paşa Tekke Köyü (Emirci Sultan Köyü) Muhtar-ı evveli, Muhtar-ı sânisî ve İmamı tarafından hazırlanmış ve mühürlenmiştir. İncelenen Temettuat Defteri'ne göre köyde 77 hane bulunmaktaydı. 77 haneli köyden tahsil edilen “*vergi-yi mahsusa*” geliri toplamı 14.460 kuruş, “*temettuat*” vergisi ise 54.789 kuruştur.⁴¹ 77 haneli köyün 28 hanesi Emirci Sultan'ın soyundan gelenlerden oluşuyor. Söz konusu 28 hanelik Emirci Sultan evladının toplam temettu vergisi 23.398 kuruş, “*vergi-yi mahsusa*” toplamı ise 8.170 kuruştur. Buna göre köyün temettu vergisinin % 56'sı, “*vergi-yi mahsusa*”sının da % 42'si Emirci Sultan evladına aitti. Geriye kalan ve köyde yaşayan 49 hanenin toplam temettuatı % 46, “*vergi-yi mahsusa*”sı ise % 58 oranında idi. Bu karşılaştırma Emirci Sultan evladının maddî anlamda köyün zenginlerini oluşturduğu düşünülebilir.

İncelenen defterde 1 hane numarası ile Emirci Sultan Vakfı'nın mütevellisi “*Karye-i mezbureden Koca Şeyhoğlu Şeyh Edhem*” kaydedilmiş olup tasarrufunda olan mallar şunlardır:

Sağmal İnek Re's 2 Hasılat 40 kuruş	Sağmal Camus Re's 1 Hasılat 40 kuruş	Koşu Öküzü Re's 4 Hasılat 80 kuruş	Döllü Kısırak Re's 1 Hasılat 40 kuruş	Sağmal Koyun Re's 15 Hasılat 90 kuruş
Esb Re's 1	Döğge Re's 1	Döllü Merkeb Re's 1 Hasılat 15 kuruş	Kuzu 15	Deve-i Mehâr Re's 3 Hasılat 1200 kuruş

³⁹Ahmet Yaşar Ocak, a.g.e., s.123.

⁴⁰“Kaza-i Hüseyinabad“, Vilâyet-i Rum Evkaf Defteri, Tapu Kadastro genel Müdürlüğü Arşivi, Defter No:583, Varak.59-60

⁴¹BOA, Fon Kodu: MLVRD.TMT, Gömlek No:13738, s.24.

Asıyâb Kıt'a 1 İcâr-ı Senevîsi 100 kuruş				
--	--	--	--	--

Mütevellinin 20 dönüm mezru' tarlası vardı ve bu tarladan 1260 (1844)⁴² yılında 378 kuruş, 1261 (1845)⁴³ yılında da 315 kuruş, toplam 693 kuruş hasılat elde etmişti. “*Sene-i sabıkada vergi-yi mahsusadan bir senede*” 500 kuruş; aşar vergisi olarak da kilesi 4 kuruştan 8 kile buğday (32 kuruş), kilesi 2 kuruştan 5 kile arpa (10 kuruş) ve bağından da 10 kuruş vergi ödemişti. Mütevelli Şeyh Edhem’in toplam ödediği 52 kuruşluk aşar vergisine 3 kuruş da “*Aded-i Ağnam*” ilave edilmiş ve toplam vergi 55 kuruş olmuştur. 15 koyunu vardı ve herbiri için 8 kuruş değer biçilmişti. Mütevelli Şeyh Edhem’in 1 dönüm bağı vardı ve 1260 yılında 90 kuruş, 1261 yılında ise 150 kuruş olmak üzere toplamda 240 kuruşluk hasılat elde etmişti. Emirci Sultan Vakfı Mütevellisi olduğu için ayrıca 250 kuruşluk ek bir gelire de sahipti. Mütevelli Şeyh Edhem’in sahip olduğu diğer mallar yukarıdaki tabloda gösterilmiştir. Mütevelli Koca Şeyh Edhem’in “*mecmu’undan bir senede temettu’u*” 2.223 kuruş olarak kaydedilmiştir.⁴⁴

Köyde yaşayan 77 hanenin 28 tanesi doğrudan doğruya Sultan Emirci’nin soyundan gelmekteydi ve her biri “*Emirci Sultan Vakfının ber vech-i evlâdiyyet hissesine ait olan*” şeklinde kaydedilmiş olan yıllık 250 kuruş gelire sahipti. Bir başka deyişle Emirci Sultan’ın soyundan geldikleri için kendilerine vakıf gelirlerinden yıllık 250 kuruş tahsisat verilmekteydi.

7. Sultan Emirci Zaviyesi Vakfının Gelir ve Giderleri

1576 yılına ait 583 numaralı Rum Vilayeti Evkâf Defteri’nde Sultan Emirci Zaviyesi Vakfı’na bağlı yerler bu kadar ayrıntılı olarak yazılmış olmakla birlikte vakfın toplam geliri ve elde edilen gelirin nerelere harcanacağı konusunda hakkında hiçbir bir bilgi yoktur. Bu konuda bizim görebildiğimiz kayıtlardan birisi XIX. yüzyıla aittir. Başbakanlık Osmanlı Arşivi’nde bulunan Bozok Sancağı Evkaf Defterine göre Rumî 1282 malî yılında (1 Mart 1282-28 Şubat 1282 =13 Mart 1866-12 Mart 1867) “*Bozok Sancağına Tabi Hüseyinâbâd Kazasında Osmanpaşa Karyesinde Kain Emirci Sultan Hazretlerinin Vakfının Mütevellisi Esseyyid İsmal*” Efendi’nin hazırladığı muhasebe defterine göre vakfın toplam geliri 48.000 kuruştur. Vakfın masrafları da yine 48.000 kuruş olarak hesaplanmıştı.⁴⁵ Malî 1283 yılı (1 Mart 1283-28 Şubat 1283=13 Mart 1867-12 Mart 1868) dönemine ait gelir ve gider de yine 48.000 kuruş olarak hesaplanmıştı. Vakfın mütevellisi aynı kişiydi.⁴⁶ Sultan Emirci Zaviyesi Vakfı’nın malî 1285 (1 Mart 1285-28 Şubat 1285=13 Mart 1869-12 Mart 1870) yılına ait gelir toplamı ise 48.733 kuruştur. Bu yılın masrafı ise 45.883 kuruştur.⁴⁷ Malî 1286 (1 Mart 1286-28 Şubat 1286=13 Mart 1870-12 Mart 1871) döneminde vakfın gelirleri yükselmiştir. Buna göre gelir 50.019 kuruş, gider ise 48.169 kuruş olarak hesaplanmıştır.⁴⁸ Malî 1287 (1 Mart 1287-28 Şubat 1287=13 Mart 1871-12 Mart 1872) döneminde ise vakfın gelirleri biraz daha artmış görünmektedir. Bu yılda gelirler 55.733 kuruş, giderler ise 52.888 kuruş olarak gerçekleşmiştir.⁴⁹ Malî 1288 (1 Mart 1288-28 Şubat 1288=13 Mart 1872-12 Mart 1873) yılında ise vakfın gelirleri oldukça yükselmiş görünmektedir. Toplam gelirler 73.250 kuruşa ulaşmıştır. Giderlerin toplamı ise 70.400 kuruş idi.⁵⁰

⁴²1 Muharrem-29 Zilhicce 1260=22 Ocak 1844-9 Ocak 1845. Biz tarih aralığının yakınlığı nedeniyle Hicri 1260 yılının Miladi karşılığı olarak 1844 yılını tercih ettik.

⁴³1 Muharrem-29 Zilhicce 1261=10 Ocak 1845-29 Aralık 1845. Biz tarih aralığının yakınlığı nedeniyle Hicri 1260 yılının Miladi karşılığı olarak 1845 yılını tercih ettik.

⁴⁴BOA, Fon Kodu: MLVRD.TMT, Gömlek No:13738, s.2.

⁴⁵Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Fon Kodu: EV.d., Gömlek No:15028, s.159.

⁴⁶Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Fon Kodu: EV.d., Gömlek No:15028, s.160.

⁴⁷Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Fon Kodu: EV.d., Gömlek No:1930, s.10.

⁴⁸Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Fon Kodu: EV.d., Gömlek No:1930, s.16.

⁴⁹Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Fon Kodu: EV.d., Gömlek No:1930, s.18.

⁵⁰Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Fon Kodu: EV.d., Gömlek No:1930, s.24.

7. XIX. Yüzyılın İkinci Yarısında Emirce Sultan Zaviyesi Evkafının Gelir ve Gideri

Yıllar (Rumi/Miladi)	Gelir (Kuruş)	Gider (Kuruş)
1282/1866-67	48.000	48.000
1283/1867-68	48.000	48.000
1285/1869-70	48.733	45.883
1286/1870-71	50.019	48.169
1287/1871-72	55.733	52.888
1288/1872-73	73.250	70.400

Sultan Emirce Zaviyesi Vakfı'nın temel gelir ve gider kalemleri 2 kayıtta açıkça görülmektedir. Bahsi geçen 1866-67 ve 1867-68 yıllarına ait muhasebe kayıtları incelendiği zaman vakfın gelirlerinin hemen tamamının bağlı köylerin aşar vergisinden elde edildiği görülmektedir. 1866-67 ve 1867-68 yılları muhasebe kayıtlarına göre başlıca gelirler “*Divanlı köyünün aşar gelirinin tamamı ile Azizli mezarının aşar gelirinin bir kısmı, Topçu köyünün aşar gelirinin tamamı, Gökçe Kışlak köyünün aşar gelirinin tamamı, Çalılar köyünün aşar vergisinin tamamı, İncirli Müslim köyünün aşar gelirinin tamamı, Araplı köyünün aşar gelirinin tamamı, Osmanpaşa (Sultan Emirce) köyü ile Karabüber mezarının aşar gelirinin tamamı, Yenice köyü ile Koyunculu ve sarı Bacılı mezarlarının aşar gelirinin tamamı, Karga köyünün aşar gelirinin tamamı, Kodallı köyü ile Çamurlu ve Çiftlik mezarlarının aşar gelirinin tamamı, Boran, Tayfur, Kürek, Elma Hacılı, Köçekli köylerinin aşar gelirlerinin tamamı, Gelin Güllü köyünün aşar gelirinin yarısı, Göksem Ayağı mezarının aşar gelirinin tamamı, benayirimiz mezarının aşar gelirinin tamamı, Derk köyündeki bir miktar arazinin aşar gelirinin tamamı ve İncirli Müslim köyünde bulunan Lük köyü mezarının aşar gelirinin tamamı*” şeklinde kayda geçirilmiştir.

1866-67 ve 1867-68 yılları muhasebe kayıtlarına göre Zaviye vakfının gelirleri “*Cami ve Türbe tamirine, Cami için alınan Yağ mumuna, 6 aded çeşme tamirine, aşar tahsiline, toplanan aşarın nakliyesine, hatiplik maaşı olarak Abdullah Efendi'ye, aşar vergisinin idaresi için mütevellî İsmail Efendi'ye, zaviyedarlık maaşı olarak 30 kişiden oluşan Sultan Emirce evladına ve vakfın tescilini gösteren beratın yıllık giderine*” harcanmıştı. Vakfın gider kalemleri arasında bulunan bir kayıt 1867-1868 yıllarında Sultan Emirce sülalesinin 30 kişi olduğunu göstermektedir. Söz konusu otuz kişiye ödenen yıllık “*zaviyedârlık*” ücreti 25.846 kuruştur.

8. Bir Karşılaştırma ve Sonuçlar

1576 tarihli ve 583 numaralı Evkaf Defteri kayıtlarıyla 1866-68 yılları kayıtları karşılaştırıldığı zaman Zaviye vakfına bağlı köylerde bazı ortaklıklar görülmektedir. Buna göre sadece Topçu Köyü, Gökçe Kışlak Köyü, Kodallı Köyü ve Tayfur Köyü'nün (Akçaköy Köyü) zaviye vakfına olan bağlılıkları yaklaşık 300 yıldır devam ediyordu. 1866-68 yılları kayıtlarında 1576 yılına ait kayıta olmayan yeni köyler bulunmaktadır. Bunun sebebi zaviye vakfına zaman içinde yeni köylerin eklenmiş olması veya bazı yerleşim yerlerinin isim değiştirmiş olması olabilir. Örneğin; 1576 yılı kaydında mezra-ı Koyunluyusufözü 1866-68 yıllarına ait kayıtlardaki mezra-ı Koyunculu olabilir. Aynı şekilde 1576 yılı kaydındaki Cemaat-i Evlad-ı Divan 1866-68 yıllarına ait kayıtlardaki Divanlı köyü olabilir. Sultan Emirce köyüne Osmanpaşa adının da verilmesi ve köyün iki isimle anılmaya başlanması XVI. yüzyıl başlarından itibaren olmuştur. Giderek Sultan Emirce ismi unutulmuş ve Osmanpaşa ismi hâkim duruma geçmiştir. 1574/75 yıllarında Emirce Sultan köyünde Emirce Sultan evladı 8 haneden oluşurken XIX. yüzyıl ortalarında bu sayı 28 haneye ulaşmıştı. XIX. yüzyılda vakfın temel gelir kaynağı bağlı köy ve mezarların aşar vergisiydi.

9. Kaynakça

Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA)

BOA, Fon Kodu: MLVRD.TMT, Gömlek No:13738.

BOA, Fon Kodu: EV.d., Gömlek No:1930 ve 15028.

BOA, TT.d. (Tapu Tahrir Defterleri) 387.

Tapu ve Kadastro Genel Müdürlüğü Arşivi (TKA)

TT.d. (Tapu Tahrir Defterleri)2, 19 ve79.

Vilâyet-i Rum Evkaf Defteri, Defter No:583

9.1. Yayımlanmış Eserler

387 Numaralı Muhasebe-i Vilâyet-i Karaman ve Rum Defteri (937/1530) II, Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, Yayın Nu:36, Ankara 1997.

Arslan,Lütfi, *H.963/M.1556 Tarihli Mufassal Tahrir Defterine Göre Bozok Sancağı'nın Ekonomik ve Demografik*

Yapısı, (Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yeniçağ Tarihi Anabilim dalı, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara 2005.

Defter-i Mufassal-ı Liva-i Sivas I, Çevre ve Şehircilik Bakanlığı Tapu ve Kadastro genel Müdürlüğü Arşiv Daire Başkanlığı Yayını, Yayın No:9, Ankara 2004.

Hanilçe, Murat, *XV ve XVI. Yüzyıllarda Zile Kazası (1455-1574)*, (Gaziosmanpaşa Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Tarih Ana Bilim Dalı, Yakınçağ Tarihi Bilim Dalı, Yayımlanmamış Doktora Tezi), Tokat 2014.

İnalçık,Halil, *Osmanlı İmparatorluğu'nun Sosyal ve Ekonomik Tarihi, Cilt:1, 1300-1600*, Eren Yayınları, İstanbul 2000.

Kardaş, Yeşim, *Temettuat Defterlerine Göre Hüseyinabad Kazasının Sosyal ve Ekonomik Yapısı*, (Niğde Üniversitesi

Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Ana Bilim Dalı, Yakınçağ Tarihi Bilim Dalı, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Niğde 2011.

Keleş,Hamza, *Vakfiyelerine Göre Yozgat Vakıfları*, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayımlanmamış Doktora Tezi, Ankara 1996.

Ocak, Ahmet Yaşar, *Dede Garkın ve Emîrci Sultan*, Gazi Üniversitesi Hacı Bektaş Velî Araştırma Mderkezi Yayınları, Ankara 2011.

Taş,Hülya, *XVI. Yüzyılda Rum Eyaletinde Miri Toprakların Mülk ve Vakfa Dönüştürülmesi*, Ankara Üniversitesi Sosyal

Bilimler Enstitüsü, Yeniçağ Tarihi Anabilim Dalı, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara 1998.